

„Tisza melléki táborozás, s Szolnok bevétele“

EGY NEGYVENNYOLCAS HONVÉDTISZT EMLÉKIRATÁBÓL

Az 1848/49-i szabadságharcban honvédtisztt, „szakaszvezér” volt *Mihálka Endre*. Ismeretlen neve érdemes arra, hogy az utókor és dicsőséges szabadságharcunk történelmi irodalma is elismeréssel, tisztelettel szóljon róla.

Életrajzából itt csupán annyit kívánunk közölni, hogy egyszerű munkásember, szabósegéd volt. Szülei az 1831. évi nagy pestisjárványban haltak meg. Hétéves korától teljesen árva gyermekként nőtt fel. Leginkább nevelőapjának, a vámházi csárdásnak juhnyáját őrizgette. Falusi iskolába járt, ide is csak télen, 12 éves koráig. Inasévei után vándorló szabólegény. A szabadságharc megindulásakor Szombathelyen dolgozott. 1848 október 27-én önkéntesnek csapott fel, hogy ő is segítsen a szabadság fáját, „... melynek elültetése annyi sírba, s ápolása annyi vérbe került, ... az azt kidönteni törekvő dühös elem ellen megvédeni”. — Így ír feljegyzései elején. A szabadságharc végigküzdötte, annak 24 csatájában vett részt; megsebesült, érdemrenddel tüntették ki. Az

utolsó perzig helytállt. A komáromi kapituláció után átszenvedte a honvédek megaláztatását, üldöztetését. Végül, mint nyolcgyermekes szegény iparos, meghalt nyomorban, sebesüléséből visszamaradt tüdőbetegségtől meggyötörten.

Mihálka Endre dunántúli ember volt. Fok-Szabadiban (Balatonszabadi) született. Ozorán, Székesfehérvárt élt. Egyik fia, Géza Kiskunfélegyházára került. Előbb cukrász volt, majd városi számtiszt lett. Mint az itteni iparosifjúság kultúrvezetője, lelkes munkát fejtett ki. Sírköve ezt hirdette: „... nemes lélek, jó hazafi volt. Kövesétek példáját”. Édesapja emlékiratát ő adományozta a kiskunfélegyházi múzeumnak.

A kéziratosa munka címe: „*Mihálka Endrének 1848/49-dik évi Függetlenségi harcokban mint honvéd altisztnek, a 48-dik honvéd zászlóalj alatt viselt dolgai, és az utóbb bekövetkezett honvéd üldözések*”. Művét 1854-ben, tehát közvetlenül a szabadságharc utáni években írta.

Ez az emlékirat nem egyszerű eseményismertetés, csaták leírása, hanem a forradalmi lelkesedés, a hősiesség helytállás nagyszerű megnyilatkozása is. Szerzője éles megfigyelő, pontos adatközlő: ez biztosítja munkája elsősorú forrásértékét. Eszmei harcos is: bírál, ítél, pálcát tör a szabadságharc vezetője, Görgey feje felett. Ezzel a nép fiából lett honvéd ítéletét mondta ki. Mihálka Endre egyben ihletett lelkű költő volt. Verseiben az újonc dalától kezdve, a forradalmi indulón keresztül, a számozott keservéig, a honvéd özvegyének bánatáig, Petőfi siratásáig a hazaszeretet legszébb érzelmei jutottak kifejezésre.

A szabadságharc bukásával nemzete sorsát nem tekintette befejezettnek. Az osztrák zsarnokságról 1854-ben, az elnyomatás korában hirdette: „*el fog majd egykor jönni az idő, a számadás és fizetésnek ideje; midőn... a leigázott nép sóhajából egy rettenetes orkán fog keletkezni, mely felkorbácsolja a nép millióinak érzelmeit, mint hánykódó tenger, irtózatosan fog elnyelni benneteket.*”

Elég terjedelmes munkájából itt a helytörténeti vonatkozások miatt az 1849. év elején Szolnok körül, a Tisza mentén folyt hadműveletekről szóló feljegyzéseit közöljük. Előre kell bocsátanunk, hogy Mihálka, Szolnok bevételéről szólva, nem a tavaszi hadjárat megindításával kapcsolatban igen jelentős, 1849. március 5-i szolnoki csatát, Szolnok elfoglalását írta le, hanem *Szolnok 1849. január 22-én* váratlanul történt megrohanását, az osztrák hadaknak a városból való kiűzését és Ceglédre túlra

kergetését. Perczel Mór tábornoknak és a honvédeknek dicsőséges fegyverténye volt Szolnoknak ez az első elfoglalása is. Róla a Honvédelmi Bizottmány a debreceni kormány hivatalos lapjában, a *Közlönyben* ezt az értesítést adta ki:

Perczel győzött!

Perczel tábornoktól a honvédelmi bizottmányhoz a következő örvendetes tudósítás érkezett:

Előhadam és oldalasított csapatom 22-kén fél kettőkor Szolnokot megközelítvén, azt a benlevő két lovas ezredből és 2 útegéből álló ellenség ellenállása daczára elfoglalták.

A Tiszán innen Szolnok előtt az ellenség 1 század lovasságával a vizsgálatra elküldött huszárcsapat összeütközött: — közöle többet levágott és elfogott — azt megszasztván. Az ellenség ezután rövid ideig tartó ágyúzással védé az előhadnak tiszáni átkelését, és észrevéve oldalasított csapataim közeledését, sietve kivonult Szolnokból, és az Abony felé fekvő vidéken csatarendbe kiállva, fogadta Szolnokban egyesült előhadam és oldalas csapataim lovasságának támadását. Több mint másfél órán át mindkét részről folytatott kemény tüzelés után a csatapiacot elhagyni, és visszavonulni kényszerült, számos halottat hagyva maga után.

A Würtemberg huszárok különösen kitüntették magukat a nagy köd okozta veszélyektől aggodalomnak tulajdonítható egyedül, hogy a győzedelmes nap nem adá kezünkbe az ellenség összes itteni erejét.

Előhaladásom diadalmas megkezdése és az ellenség 2000 főből álló lovasságának alig 1300 főnyi lovasságom általi megveretése igényt ad a megkezdett hadjárat szerencsés jövődjére. [1]

Perczel tehát már ettől az első szolnoki győzelemtől nagyobb sikeres hadjárat megindulását remélte.

Ottinger osztrák hadai Cegléd kiürítése után egész Albertiig vonultak vissza. Dembinszky azonban a közben Pestről megerősített osztrák hadakkal nem akart csatába szállni, és Perczelt visszaparancsolta Szolnokra. A hadműveletek folytatása körül támadt nézeteltérés készítette Perczelt arra, hogy a 2. hadtest parancsnokságáról lemondjon.

Perczel egyébként Szolnok elfoglalására a magyar kormánytól kapott parancsot, E támadás főcélja az volt, hogy megakadályozza Windischgraetz hadainak a szerbekkel való egyesülését. [2]

Mindezek figyelembevételével Szolnok január 22-i visszafoglalása jelentős hadműveletnek tekintendő. Mihálka Endre szemtanú, a harcokban résztvevő honvéd feljegyzései erről a Szolnok körül folyt első támadó hadműveletről értékesen egészítik ki elsősorban a szabadságharcra foglalkozó helytörténeti irodalmat. [3]

Mihálka Endrét kéthónapos újonckiképzés után Pápán osztották be harci alakulatba, a 48. számú szabolcsi önkéntes zászlóaljba. Perczel Mór hadteste ekkor visszavonulóban volt Buda felé, Windischgraetz december közepén megindított nagy támadása miatt. E hadtest része volt a 48. zászlóalj. Mihálka hőiesen harcolt már a móri csatában. Kitüntetésül 1849. január 2-án napiparancsban a 6. század első szakaszának „szakaszvezérévé” nevezték ki. Újév napján érkezett a visszavonuló hadtest Budára. Miután a hadvezetőség a főváros védelméről lemondott, Perczel hadteste megindult a Tisza felé. A hadtörténeti irodalom erről így szól: „Perczel, mint tudjuk, január 5-én hagyta el Pestet, s Szolnok felé vette útját. Szándéka az volt, hogy a Tisza bal partján centrálalt állást foglal el s innen visszaveri az osztrákok minden átmeneti kísérletét.” [4] Ottinger osztrák hadai január 13-án érkeztek Szolnokra, szállták meg a várost.

A továbbiakban azonban beszéljen *Mihálka Endre*. Munkájában külön fejezetet szentelt a Tisza melléki táborozás, a Szolnok körüli harcok leírásának. A fejezet elé még rövid verset is szerkesztett:

*Kiáradt a Tisza a partjára
Isten hozzád rózsám nem sokára,
Elmegyünk a Tisza mellé táborba,
Ott küzdünk az ellenséggel harcolva.*

Az eseményeket azután így mondta el:

Budáról, ötödik, vagy hatodikán éjszaka, a már akkor gyalog járható láncz hídon, Pestre vonultunk, és onnét Czegléd, Szólnokabony és Szólnoknál át a Tiszán Török szent Miklóstra.

Itt több napig tanyáztunk, s hadigyakorlatokra jártunk, innét Kardczagra, hol szinte néhány nap szünetöltünk, s tovább Kenderesre, Kunhegyes és Kunszent-Márton táboroztunk, míg végre 1849 január 21-dikén Tiszabőhöz lett táborunk vezetve.

Már a hónap elején, bokánfelülérő hó esett, s folyvást kemény hideg volt; a Tisza oly erősen be volt fagyva, hogy Perczel az egész tábort, annak jegén szállította át Tiszabőnél, a Tisza jobb partjára.

Ez estefelé történt, azon az éjen át Tiszakőrön (valószínűleg Kőteleken. — Szerk.) táboroztunk. Másnap reggelre, azaz: január 22-dikén, zuzmarás kemény hideg lett, s oly sűrű köd fogott körül, hogy egy jó dobásnyira nem láthatott az ember.

Reggel korán ki állította Perczel tábornok az egész hadtestet; tüzéség, lovaság s gyalogság, harczra készen csatarendben volt elhelyezve.

A balszárny a Tiszánál, a jobbszárny messze felnyúlva foglalta el a tért, melyen tanyák és szállások álltak szétszórva.

A mi z. aljunk, a Beregi század, német légió, s több sorerzed beli z. aljakkal együtt voltunk elhelyezve; úgy szinte, az ágyuk is, megtöltve, melyeket a tüzerek égő kanócczal kísérték; a Miklós és Sándorhuszárok, szinte a balszárnyon voltak elhelyezve; jobbra tőlük a császári s a Kóburg huszárok.

Igy haladtunk Szólnok felé, hol a császáriak Török sz. Miklós felől, a hídról várva töltünk a megtámadást, azt megerősítették, s nem is álmodták, hogy oldalról támadhassuk meg; csak midőn a sűrű ködben egyszerre a Zagyva folyónál termettünk, mely szinte keményen be volt fagyva, s annak jegén át, a mi z. aljunk a Porosz z. alj. Német légió, s. t. b. z. aljak, tömegesen szuronyt szegezve a városba rohantunk; a Zagyva hidján pedig, nagy zörgéssel az ágyuk a városba termettek a huszárokkal együtt.

Mi pedig, kerteken, házak udvarán keresztül a városutczájára rohantunk.

A császáriak ezen megtámadást nem várták, de még nem is hitték! mert hogy mi, a Tisza jegén bár hol is át mehessünk, azt csupa lehetetlennek tartották.

Csak mikor a huszárok, nagy lármával be rohantak a városba, s végig nyargaltak annak utcáin, vágva a császáriakat, a hol elől utol találták, mindenfelé a városba, hol már gyalogságunknak is nagyobb része benn volt, — itt a Pozsonyi vadászok képezték egyrészét a harc lánczának.

Ekkor kapkodtak nyakra főre a császáriak, s hanyatt-homlok rohantak ki a városból.

Mi, a városon keresztül rohanva, gyalogságai közül, sokat elfogtunk, s több tisztjök, kiket a katasztrófa ágyban ért, foglyunkkul esett, s sok fegyver s podgyászos-szekér.

A huszárok a lovasokra rohantak, kik közül sokat levagdaltak s elfogtak, tüzerjeink itt is igen jól viselték magokat!

Az ellenség Abony felé szaladt; lovassága, aki birt, Czeglédig futott.

Itt sok fogoly, podgyászos szekér, mely többnyire a főtisztektől maradt el, ló s. t. b. esett zsákmányul birtokunkba.

Azon, s másnap Szólnokba maradt táborunk, mely idő alatt a nagy köd eloszolván, a nap erősen sütött, melynek következtében, a hó hirtelen annyira elkezdett ol-

vadni, hogy a víz patakként kezdett folyni, mindenfelé, a föld fagya feljövén, akkora sár lett, hogy a ló csülökig gázolt benne, uton út félen.

Mikor a városba rohantunk, a város lakószai, örömmel fogadtak bennünket, s dézsával, korsókkal s. t. b. edényekkel hordták ki elénk a bort, és ennivalót, de a melyből nem vehettünk részt, mert az ellenségre kellett rohannunk; de aztán meg lettünk vendégelve este, midőn be lettünk hozzájuk szállásolva.

Másnap a Szolnoki polgárok, az ottani kolostorból, két barát szerzetest jelentek fel, Perczel tábornoknál, mint a kik a templomban a szószékről szónokolva, a magyarkormányt, a honvédhadsereget s azok fővezérjeit rágalmazták a nép előtt; s a magyarkormány ellen a népet izgatták; meg a császáriakat mint a nép jó akaróit az égis magasztalták.

Ezek elfogatására, Patay István őrnagyunk, Mikecz Sándor őrmester vezénylete alatt, engem hat legénnyel, küldött a kolostorba; a nevők szerint földadt két szerzetes elfogatására; kik előttünk tettöket tagadták; de a nekünk ki adott parancs következtében, kénytelenek voltunk őket mint foglyokat; Perczel tábornok főhadiszállására kísérni, honnét aztán tovább Debreczenbe lettak szállítva.

Január 24-dikén az egész tábor elindult, az ellenség után Abonyra.

Itt mivel a kő hiányzik, ennek következtében az országutak igen rosszak, mivel kavics helyett, az utat földdel töltik, mely a sok esőzés következtében sárrá alakul.

Igy volt most is, mivel a hó majd egészen elolvadt, s a föld fagya kezdett feljönni; ehez járult még, hogy az ellenség előttünk futva, nagyon fölvágtá az utat.

Szólnok Abonyból az ellenség előlünk, Czeglédre szaladt; s itt mi belettünk szállásolva.

Másnap korán reggel, a városon kívül Czegléd felé, Perczel az egész tábort ismét csatarendben állította ki.

A hó már majd egészen elolvadt, s borzasztó nagy szél fúj.

Z. aljunk ágyufödözetre volt ki állítva, s így haladtunk Czegléd felé; midőn egyszerre mind a két részről megkezdődött az ágyutüzelés.

Mellettünk balról, a Miklós huszárok voltak felállítva, s azokon túl, egy kis dombtetőn működött két ágyu.

Z. aljunk, az előttünk erősen tüzelő ágyuk mögött volt tömegben felállítva.

Itt az ellenség is ugyancsak elkeseredetten szórta ránk, ágyu golyó s granátjait, csak hogy nem sok kárt tehetett köztünk, mert a golyó vagy fejünk felett sikított el, hátunk mögött csapódott a sárba; vagy előttünk vágódott le, két három ölnyi magasságu bokrot csapva fel a levegőbe a szántóföld feneketlen puha sarából, s ránk szórva azt, melytől szemünk száink tele lett csapva; több granát nem pattanhatott szét, mivel a vizes sárban mélyen bele furódva, elaludt.

A huszárok közé esett egy gránát, mely szétpattanván, embert s lovat sebesített, de életet nem oltott ki.

Túl a huszárokon a dombtetőn, működő ágyusok közül egy ujoncz tüzért csapott el az ellenség ágyugolyója, ki még csak előtte való este mint kereskedő segéd, állt be Szólnok Abonyba, a tüzerek közé; s mint gyakorlatlan még egyéb szolgálatot nem tehetett, minthogy a töltőnyt hordáta az üteg szekérből az ágyuhoz; és szegény! este beált, s ezen reggel a harcmezőn örökké bevégezte hadipályáját.

Balszárnyon a huszárok megrohanták az ágyukat, mire az ellenség elszaladt Czegléden keresztül; gyalogságának nagyobb részét vasuton szállította Czegléden

felül levő Perczel faluig,¹⁵ hol ismét összpontosult, minket be várando ütközetre, hol igen erős állást foglalt magának.

Mi utánnuk a városba rohantunk, hol bennünket a nép ujongva fogadott, s miként Szólnokba, úgy itt is dézsába, korsóba s egyéb ivó edényekbe, hordták ki élénk a bort s ennivalót.

De időnk nem volt arra, hogy mindazokból részt vegyünk, ha egyet kettőt ittunk is, mit csak futtába tehattünk, mert sietnünk kellett az ellenség után, kit ágyuink s a huszárok gyorsan üldöztek.

Perczel falunál, az ellenség titkos csellel s nagy erővel akart bennünket körül fogva bekeríteni; hanem az öreg Dembinczky figyelmeztette Perczelt, hogy tovább ne menjen! különben veszve lesz! mert ő már megtudta, mint harcz edzett vitéz, a cselt, melybe az ellenség csalni akarja.¹⁶

Egész nap ágyutűzben voltunk, a gyalogság itt, nem működünk, mert az ellenség nem várt el bennünket szuronyra.

Midőn a városba rohantunk, mint föllebb emlitém, a nép enni és inni valót hordott élénk, mit a mennyire lehetett, főkép az ennivalót elkapkodva, zsebre raktuk, azon reménnyel, hogy majd ha rá érünk, elköltjük.

Egy öreg elmaradt császárhuszár elé vitt ki egy Czeglédi paraszt négy itczés kulacs bort, de a huszár mivel úgy is elmaradt, az ivással nem akarta az időt ott tölteni, hanem a tele edényt, mit az öregtől elvett, szíjjánál fogai közé fogta, s alig halhatólag mormogá: „Éljen Perczel!” s kardját feje felett megforgatva, elvágatott a többiek után, fogai közt vive a kulacsot.

Az éj setéte eloszlatta a csatát, a mi z. aljunk előrsön maradt, a városon felül levő szőlőhegyekben, míg a hadtest többi z. aljai, a városba voltak elhelyezve.

Éjjeltájban jött a parancsolat, hogy az előrsöket vonjuk be, s z. aljunk a Czeglédi indóházban vonuljon, s várja be a hadtest oda érkezését, melyhez nem sokára hozzá is csatlakoztunk, s a vaspályán elindultunk lefelé Szólnokba.

Természetesen csak gyalog! mert az ellenség minden gőz mozdonyt és vagonyt elvitt magával; mit a honvédek azzal toroltak meg, hogy a vaspálya sineket, többhelyen felszaggatva elrombolták; a pályaoőr házaknál levő, jelző vörös kosarakat levagdalták a rudakról, s. t. b.

A huszárok s az ágyuk az országuton haladtak lefelé Abonyon keresztül, késő este értünk Szólnokba, hol be lettünk szállásolva.

Másnap reggel z.aljunk el lett többfelé rendelve, századonként őrállomásra.

Én szakaszommal, a sóház őrzésére voltam ki küldve; s az előtte álló katonai őrtanyát elfoglaltam, s az őroket a ki rendelt állásokról felváltattam.

Itt a sóházban, só ugyan nem volt! de volt fegyver elég! melyet az ellenség a városban és a vidéken összeszedett, s Jellasics itt halmoztatta fel; a sóház zsufolásig meg volt rakva, kard, puska, kasza s a világnak mindennemű fegyvereiből.

Utánna valónap elindultunk Török szent Miklós felé, ott hagyva Szólnokot egész táborunk; s Szólnokot az ellenség utánnunk újra elfoglalta.

Mi pedig behúzódtunk Madarasra, hol több napig tanyáztunk.

Itt z. aljunk egészen újra lett ruhával szervezve; mert mindeddig még a magok ruháját viselték a Szabolcsi önkénytesek; mely sűrűn pitykézett világos kék dalmány, s ugyan olyan színű zsinóros magyarnadrág, hosszú szárú csizma, s Tári-süvegéből állt; mind kegyetlenül el rongyolódva.

Tehát itt kaptak: vörös zsinóros honvéd atillát, kék bakancsos nadrágot, s honvédcsakót, s szürke köpönyeget.

A továbbiakban Mihálka Endre elmondja, hogy február 20. körül Tiszafüredre indultak. A tiszai sáncokban sokat szenvedtek a hidegtől. Leírja a február 27-én hajnalban megkezdődött kápolnai csatát, Utána a magyar tábor ismét visszahúzódtott Tiszafüredre, majd Cibakházára.

A március 5-i szolnoki csatában nem vett részt. Erről nem is tett említést. — A tavaszi hadjárat eseményeiről — a hatvani és isaszegi csatáról, cinkotai, rákosi ütközetről — rövid ismertetések közül. Április 24-i pesti bevonulásukkal zárja emlékiratának ezt a fejezetét. — A Tisza menti táborozás sok nélkülözése ellenére is így kiált fel egy helyen:

Istenem! de vig élet, s mily gyöngy élet volt az a honvédelet, örömköny tódul a szemembe most is ha rá gondolok, hogy mily boldog voltam én mikor honvéd voltam!

Perczelnek Abony és Cegléd között vívott győzelmes ütközetéről, Ottinger generális seregének megfutamításáról és Irsáig üldözéséről a Honvédelmi Bizottmány szintén hivatalos értesítést adott ki.^[7] Mihálka közlései ennek a csatának a leírásához is figyelemreméltó adatokat nyújtanak.

Mindazok a részletek, amelyeket Mihálka Endre a szolnoki csatával kapcsolatban és a Tisza melléki táborozással kapcsolatban közölt, mint amilyenek pl. a lakosság lelkesedése a honvédek iránt, az időjárás és terepviszonyok pontos leírása, a honvédek ruházatáról, életmódjáról szóló közlések, a vasút stratégiai jelentőségével kapcsolatos első adatok stb. igazolják annak az érvelésnek helyességét, amellyel Mihálka emlékiratának előszavában találkoztunk. Itt ugyanis arról szól, hogy „a közzítéstől a tábornokig” minden honvédnek le kellene írnia „*ama szent ügyért harczolva tett viszontagságait.*” Bár művét elsősorban gyermekei részére írta, „*hogy majd midőn érett korra jutnak, megtudhassák, hogy atyjok mit állt ki, és szenvedett az 1848/9 diki szabadság harczok alatt, melynek több csatáiban harczolva vett részt vérét ontva az ügyért.*” — tanulhat belőle a haza minden gyermeke áldozatkész hazaszeretetet. Történelmirodalmunk is értékes forrásként haaználhatja fel.

Dr. Mezösi Károly

J E G Y Z E T E K :

1. KOZLONY, 1849. jan. 25-1 (10.) sz., a hivatalos értesítések közt, az első oldalon mindjárt az első közlés.
2. RUSTOW: AZ 1848 — 1849-DIKI MAGYAR HADJÁRAT TÖRTÉNETE. Fordította VER-TESI ARNOLD. Pest, 1866. I. köt. 196. l.
3. Lsd. erről KAPOSVÁRI GYULA közléseit A SZOLNOKI CSATA címen. Szolnok, 1950. — Szolnok város Múzeuma és Könyvtára kiadványal, 6. sz.
4. RUSTOW: id. m. u. ott.
5. Ceglédbercel helységgel azonos.
6. Windischgrätz Pestről vasúton és országúton minden rendelkezésre álló haderőt valóban Albertire küldött Ottinger megsegítésére. Mihálkának az a közlése is fedi a valóságot, hogy Dembinszky Perczel hadtestéhez érkezett. — Közölte Perczellel, hogy egy osztrák hadtest útban van a Felső-Tisza felé. A Tisza vonalának és ezzel Debrecennek védelme érdekében utasította Perczelt a visszavonulásra. — Az osztrákok azután január 28-án ismét bevonultak a kiűrtett Szolnokra. RUSTOW: id. m. I. köt. 200—201. l.)
7. KOZLONY. 1849. évi jan. 30-1 (14.) számában.